# TYPOLOGICAL SIMILARITIES IN THE PLOT AND CHARACTER SYSTEMS OF THE EPICS "RAMAYANA" AND "GILGAMESH"

**Shamsiddinova Sitora Badriddinovna**

Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Chief Specialist of the Education Quality Assurance Sector, "Juybori Kalon" Women's Secondary Specialized Islamic Educational Institution

**Abstract**

This thesis provides a comparative analysis of the typological similarities in the plot structure and character systems of the epics "Ramayana" and "Gilgamesh." The aim of the study is to identify common features in the artistic representation of the motifs of heroism, journey, trial, separation, and human responsibility in these works, which developed in different historical and cultural environments. Based on a comparative-typological approach, the study examines the actions of the main heroes, their relationships with supporting and opposing characters, and the role of trials in the development of the plot.

The characters of Rama and Gilgamesh are compared in terms of their status as rulers, extraordinary abilities, and encounters with complex trials. In both epics, journey and separation are interpreted as important plot factors that direct the heroes' actions and reveal their moral character. In the "Ramayana," Rama's exile, separation from Sita, and his efforts to bring her back are associated with issues of duty, loyalty, and justice. In the "Gilgamesh," friendship with Enkidu and the search following his death give rise to reflections on the limitations of human life, loss, and the meaning of existence. On this basis, the study demonstrates how similar motifs perform different ideological functions in each work.

The comparison of the character systems focuses on the role of companions and helpers in the heroes' destinies, conflicts with opponents, and relationships between human and divine forces. Typological similarities are interpreted not as evidence of direct historical influence between the epics, but as manifestations of common artistic principles characteristic of epic thought. The thesis emphasizes the need to examine these commonalities together with the differences in the religious and philosophical content, cultural environment, and heroic ideals of the works.

**Keywords**

"Ramayana", "Gilgamesh", comparative-typological analysis, plot, character system, epic hero, journey motif, separation motif, heroic trial.

## "RAMAYANA" VA "GILGAMISH" DOSTONLARINING SYUJET VA OBRAZLAR TIZIMIDAGI TIPOLOGIK O'XSHASHLIKLAR

***Shamsiddinova Sitora Badriddinovna***

***Filologiya fanlari böyicha falsafa doktori (PhD) "Jo'ybori Kalon" ayol-qizlar örta maxsus islom ta'lim muassasasi ta'lim sifatini ta'minlash sektori bosh mutaxassisi***

**Annotatsiya**

Ushbu tezisda "Ramayana" va "Gilgamish" dostonlarining syujet qurilishi hamda obrazlar tizimidagi tipologik o'xshashliklar qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi turli tarixiy-madaniy muhitlarda shakllangan mazkur asarlarda qahramonlik, safar, sinov, ayriliq va insoniy mas'uliyat motivlarining badiiy ifodalanishidagi umumiy jihatlarni aniqlashdan iborat. Tahlilda qiyosiy-tipologik yondashuv asosida bosh qahramonlarning faoliyati, yordamchi va qarama-qarshi obrazlar bilan munosabatlari hamda syujet rivojida sinovlarning o'rni ko'rib chiqiladi.

Rama va Gilgamish obrazlari hukmdorlik mavqeyi, favqulodda imkoniyatlari va murakkab sinovlarga duch kelishi jihatidan qiyoslanadi. Safar va ayriliq har ikki dostonda qahramonning harakatlarini yo'naltiruvchi hamda uning ma'naviy qiyofasini

ochuvchi muhim syujet omillari sifatida talqin etiladi. “Ramayana”da Ramaning surguni, Sitadan ayrilishi va uni qaytarishga intilishi burch, sadoqat hamda adolat masalalari bilan bog‘lanadi. “Gilgamish”da esa Enkidu bilan do‘stlik va uning o‘limidan keyingi izlanishlar inson hayotining cheklanganligi, yo‘qotish va umr mazmuni haqidagi mushohadalarni yuzaga chiqaradi. Shu asosda o‘xshash motivlarning har bir asarda turlicha g‘oyaviy vazifa bajarishi yoritiladi.

Obrazlar tizimini qiyoslashda hamrohlar va yordamchilarning qahramon taqdiridagi ishtiroki, raqiblar bilan to‘qnashuv hamda insoniy va ilohiy kuchlar o‘rtasidagi munosabatlarga e’tibor qaratiladi. Tipologik o‘xshashliklar dostonlar o‘rtasidagi bevosita tarixiy ta’sirning isboti sifatida emas, balki epik tafakkurga xos umumiy badiiy tamoyillarning namoyon bo‘lishi sifatida baholanadi. Tezisda ushbu umumiyliklarni asarlarning diniy-falsafiy mazmuni, madaniy muhiti va qahramonlik idealidagi farqlar bilan birgalikda o‘rganish zarurligi ta’kidlanadi.

**Kalit so‘zlar:** “Ramayana”, “Gilgamish”, qiyosiy-tipologik tahlil, syujet, obrazlar tizimi, epik qahramon, safar motivi, ayriliq motivi, qahramonlik sinovi.

**Kirish**

Jahon adabiyotida qahramonlik dostonlari xalqning tarixiy xotirasi, axloqiy qarashlari va inson haqidagi tasavvurlarini ifodalovchi muhim badiiy manbalardir. Ularda qahramonning jasorati bilan birga uning jamiyat oldidagi burchi, yaqinlari bilan munosabati va sinovlarga munosabati ham tasvirlanadi. Turli madaniy muhitlarda yaratilgan dostonlarni qiyoslash epik tafakkurga xos umumiy tamoyillarni aniqlash, o‘xshash syujet motivlarining turlicha badiiy vazifalarini tushuntirish imkonini beradi. Shu jihatdan “Ramayana” va “Gilgamish” dostonlarining syujet hamda obrazlar tizimini o‘rganish qiyosiy adabiyotshunoslik uchun ahamiyatlidir.

“Ramayana”da Ramaning hayot yo‘li surgun, ayriliq, kurash va qaytish voqealari orqali yoritiladi. Qahramonning xatti-harakatlari burchga sodiqlik, oilaviy munosabatlar

va hukmdorlik mas’uliyati bilan bog‘lanadi. “Gilgamish” dostonida esa bosh qahramonning Enkidu bilan do‘stligi, birgalikdagi jasoratlari va do‘stining o‘limidan keyingi izlanishlari syujetning asosiy yo‘nalishlarini tashkil etadi. Bu voqealar Gilgamishning kuch-qudratga munosabatini o‘zgartirib, uni o‘lim, hayotning cheklanganligi va inson imkoniyatlari haqida o‘ylashga undaydi. Har ikki asarda tashqi voqealar qahramonning ichki kechinmalari va qarashlarini ochishga xizmat qiladi.

Dostonlar o‘rtasidagi tipologik yaqinlik, avvalo, qahramonning odatiy hayot doirasidan chiqishi, murakkab sinovlardan o‘tishi va boshqa obrazlar bilan munosabatlari orqali namoyon bo‘ladi. Bosh qahramonlar atrofida hamrohlar, yordamchilar, raqiblar va ilohiy kuchlar ishtirok etadi. Biroq obrazlarning syujetdagi vazifasi o‘xshash bo‘lishi ularning mazmunan tengligini anglatmaydi. Masalan, Ramaning Sitadan ayrilishi bilan Gilgamishning Enkiduni yo‘qotishi qahramon harakatini kuchaytiruvchi omillar bo‘lsa-da, birinchisi yorini qaytarish va sadoqat masalalarini, ikkinchisi esa qaytarib bo‘lmaydigan yo‘qotish hamda o‘limni anglash muammosini yuzaga chiqaradi.

Mazkur mavzuni o‘rganishda tashqi syujet o‘xshashliklarini qayd etish bilan cheklanmasdan, ularning sababini va badiiy vazifasini aniqlash zarur. Safar, kurash yoki ayriliq kabi motivlar qaysi voqeadan kelib chiqishi, qahramonning qarorlariga qanday ta’sir qilishi va syujet yakunida qanday mazmun kasb etishi asosida qiyoslanishi lozim. Shuningdek, har bir dostonning madaniy muhiti va qahramonlik haqidagi tasavvurlari hisobga olinishi kerak. Bunday yondashuv umumiy epik belgilarni asarlarning o‘ziga xos xususiyatlari bilan uyg‘un holda talqin qilishga yordam beradi.

Tezisning maqsadi — “Ramayana” va “Gilgamish” dostonlarida syujet rivoji hamda obrazlar tizimini tashkil etuvchi tipologik o‘xshashliklarni aniqlash va ularning badiiy vazifalarini qiyosiy yoritishdir. Ushbu maqsad asosida safar, sinov va ayriliq motivlari, bosh qahramonning hamrohlar va raqiblar bilan munosabatlari hamda

kechinmalarining syujetdagi o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik va matniy tahlil usullariga tayaniladi; aniqlangan o‘xshashliklar bevosita tarixiy ta’sir haqidagi xulosa uchun emas, epik tasvirning umumiy tamoyillarini tushuntirish uchun qo‘llanadi.

**Asosiy qism**

“Ramayana” va “Gilgamish” dostonlarining tipologik o‘xshashliklari qahramonning safarga chiqishi, sinovlardan o‘tishi, yaqin insonidan ayrilishi va hayotiy tajriba orttirishi orqali namoyon bo‘ladi. Ushbu motivlar har ikki asarda voqealarni bog‘lovchi vosita bo‘lish bilan birga, bosh qahramonning maqsadi va ma’naviy qiyofasini ochishga xizmat qiladi. Biroq ularning syujetdagi o‘rni va mazmuni bir xil emas. Qiyosiy tahlilda umumiy motivning mavjudligidan tashqari, uning qanday sharoitda yuzaga kelishi va qanday yakun topishi ham hisobga olinishi lozim.

**Safar va sinov motivlarining syujetdagi o‘rni**

Har ikki dostonda safar qahramonni odatiy hayot muhitidan uzoqlashtirib, yangi munosabatlar va murakkab tanlovlar bilan yuzlashtiradi. “Ramayana”da Ramaning surgunga ketishi uning hukmdorlik mavqeyidan vaqtincha ayrilishi bilan bog‘liq. O‘rmondagi hayot qahramonning burchga sodiqligi, sabr-toqati va yaqinlari oldidagi mas’uliyatini namoyon etadi. Sitaning olib qochilishi esa syujetga yangi yo‘nalish berib, uni izlash, ittifoqchilar topish va Ravana bilan kurashish voqealarini yuzaga chiqaradi. Shu tariqa safar dastlab burchni bajarish, keyinchalik esa ayriliqni bartaraf etish maqsadi bilan davom etadi.

“Gilgamish” dostonida safar motivi qahramonning maqsadlari o‘zgarishiga muvofiq rivojlanadi. Gilgamish va Enkiduning Humbabaga qarshi yurishi jasorat ko‘rsatish va shuhrat qozonishga intilish bilan bog‘liq. Enkiduning o‘limidan keyingi safar esa boshqa mazmun kasb etadi: Gilgamish o‘zining ham o‘limga mahkum ekanini anglab, abadiy hayot imkoniyatini izlay boshlaydi. Demak, bir dostonda safar burch va

sadoqatni amalga oshirish vositasi bo‘lsa, ikkinchisida qahramonning o‘z mavjudligini tushunishga intilishi bilan bog‘lanadi.

Tipologik jihatdan ikkala asarda ham safar sinovlar ketma-ketligini tashkil etadi. Qahramon yo‘l davomida to‘siqlarni yengadi, yordam oladi va o‘z imkoniyatlari chegarasini anglaydi. Bunda sinov faqat jangovar kuchni tekshirish bilan cheklanmaydi. U qahramonning qaror qabul qilishi, hamkorlikka tayyorligi, sadoqati va yo‘qotishga munosabatini ham ochib beradi.

**Bosh qahramonlarning hukmdorlik va mas’uliyat xususiyatlari**

Rama va Gilgamish obrazlarini yaqinlashtiruvchi belgilaridan biri ularning hukmdorlik bilan bog‘liq mavqeyidir. Har ikki qahramonning shaxsiy hayoti jamoa manfaatlari va hokimiyat mas’uliyatidan ajralgan holda tasvirlanmaydi. Ularning qarorlari yaqinlari taqdiriga ham, kengroq ijtimoiy muhitga ham ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli bu obrazlarni faqat kuchli jangchi sifatida talqin qilish yetarli emas.

Rama obrazida burchga sodiqlik yetakchi o‘rin tutadi. Uning surgunni qabul qilishi shaxsiy manfaatdan tashqari oilaviy va axloqiy majburiyatlarni ham hisobga olish bilan bog‘liq. Qahramonning jasorati ushbu mas’uliyat doirasida namoyon bo‘ladi. Ayni paytda Ramaning shaxsiy tuyg‘ulari va hukmdorlik vazifalari o‘rtasidagi murakkab munosabatlar obrazning ichki ziddiyatlarini yuzaga chiqaradi.

Gilgamish obrazida esa hukmdorlik mas’uliyatini anglash jarayoni qahramonning o‘zgarishi orqali ochiladi. Doston boshida uning kuchi va hokimiyati Uruk aholisi bilan ziddiyatga sabab bo‘ladi. Enkidu bilan uchrashuv, do‘stlik va ayriliq Gilgamishning hayotga munosabatini o‘zgartiradi. Shu jihatdan Rama ko‘proq burchni bajarish jarayonida sinalsa, Gilgamish o‘z kuchi va insoniy cheklanganligini anglash orqali tajriba orttiradi. Bu farq ularning tipologik yaqinligini inkor etmaydi, balki qahramonlikning turli badiiy talqinlarini ko‘rsatadi.

**Hamroh va yordamchi obrazlarning vazifasi**

Har ikki dostonda bosh qahramonning faoliyati boshqa obrazlar bilan munosabatlari orqali rivojlanadi. Hamrohlar va yordamchilar voqealarda ishtirok etish bilan birga, qahramonning muayyan fazilatlarini yuzaga chiqaradi. Ular orqali sadoqat, do‘stlik, ishonch va hamkorlikning ahamiyati ochiladi.

“Ramayana”da Lakshmananing Rama bilan surgunga borishi birodarlik sadoqatini ifodalaydi. Hanumanning Sitani izlash va unga xabar yetkazishdagi faoliyati esa syujetning keyingi rivoji uchun muhim ahamiyatga ega. Sugriva bilan ittifoq qahramon maqsadiga erishishda jamoaviy harakatning o‘rnini ko‘rsatadi. Bunda yordamchi obrazlarning vazifalari bir-biridan farqlanadi: ayrimlari doimiy hamrohlik qilsa, boshqalari izlash, axborot yetkazish va kurashni tashkil etishda qatnashadi.

“Gilgamish”da Enkidu bosh qahramonning do‘sti va hamrohi sifatida alohida mavqega ega. Uning Gilgamish bilan munosabati dastlab qarama-qarshilikdan boshlanib, keyinchalik yaqin do‘stlikka aylanadi. Enkidu Gilgamishning kuchiga munosib sherik bo‘lish bilan birga, uning hissiy dunyosini ham ochadi. Do‘stining o‘limi bosh qahramonning keyingi izlanishlariga sabab bo‘ladi. Shu bois Enkiduni “Ramayana”dagi biror yordamchi obrazning to‘liq muqobili sifatida ko‘rsatish to‘g‘ri emas. Ular umumiy syujet vazifalari bo‘yicha qiyoslanishi mumkin, biroq har birining badiiy o‘rni mustaqildir.

**Ayriliq motivi va qahramonning ichki kechinmalari**

Ayriliq har ikki dostonda voqealar rivojini keskin o‘zgartiruvchi motivdir. “Ramayana”da Sitaning olib qochilishi Rama uchun shaxsiy iztirob va faol harakatning boshlanishiga aylanadi. Uni izlash jarayonida qahramonning sadoqati, qat’iyati va kurashga tayyorligi namoyon bo‘ladi. Ayriliqni bartaraf etishga intilish syujetning muhim harakatlantiruvchi kuchidir.

“Gilgamish”da Enkiduning o‘limi qaytarib bo‘lmaydigan yo‘qotishni ifodalaydi. Gilgamishning qayg‘usi asta-sekin o‘z o‘limidan qo‘rqish va abadiy hayotni izlashga

aylanadi. Bu holatda ayriliq do‘stni qaytarish maqsadidan ko‘ra inson umrining mohiyatini anglash muammosini yuzaga chiqaradi. Qahramon tashqi raqibga qarshi kurashdan hayotning muqarrar chegaralari haqida mushohada qilishga o‘tadi.

Demak, ayriliq motivining tipologik umumiyligi uning qahramonni yangi harakatga undashi va ichki kechinmalarini chuqurlashtirishida namoyon bo‘ladi. Farq esa yo‘qotishning tabiatidadir: Sitadan ayrilish uni izlash va qaytarish imkoniyati bilan bog‘liq, Enkiduning o‘limi esa insonning qaytarib bo‘lmaydigan yo‘qotishga munosabatini ochadi.

**Raqib obrazlar va kurashning badiiy mazmuni**

Dostonlarda raqib obrazlar qahramonning jasoratini namoyon etish uchun muhim sharoit yaratadi. “Ramayana”da Ravana bilan to‘qnashuv Sitaning olib qochilishi va uni qaytarish voqealari bilan bevosita bog‘liq. Shu sababli kurash shaxsiy ayriliqni bartaraf etish bilan birga axloqiy tartibni tiklash mazmunini ham kasb etadi.

“Gilgamish”da Humbaba bilan kurash qahramonlarning shon-shuhratga intilishi va favqulodda jasorat ko‘rsatishi bilan bog‘lanadi. Biroq bu g‘alabani faqat ezgulikning yovuzlik ustidan g‘alabasi sifatida soddalashtirish asardagi murakkablikni kamaytiradi. Gilgamish va Enkiduning harakatlari keyingi voqealar hamda ilohiy kuchlar bilan munosabatlar doirasida baholanadi. Shunday qilib, ikki dostonda raqibga qarshi kurash umumiy epik belgi bo‘lsa-da, uning sababi va oqibatlari turlicha badiiy mazmun yaratadi.

Umuman, “Ramayana” va “Gilgamish”ning tipologik o‘xshashliklari safar, sinov, ayriliq, hamrohlik va kurash motivlarining o‘zaro bog‘lanishida ko‘rinadi. Mazkur umumiyliklarni obrazlarning individual xususiyatlari va voqealarning g‘oyaviy mazmuni bilan birgalikda tahlil qilish dostonlarni bir xil syujet qolipiga keltirmasdan qiyoslash imkonini beradi.

**Xulosa**

“Ramayana” va “Gilgamish” dostonlarining qiyosiy tahlili ularning syujet va obrazlar tizimida safar, sinov, ayriliq, hamrohlik hamda kurash bilan bog‘liq tipologik o‘xshashliklar mavjudligini ko‘rsatadi. Ushbu motivlar voqealar izchilligini ta’minlash bilan birga, bosh qahramonning maqsadlari, axloqiy tanlovlari va ichki kechinmalarini ochishga xizmat qiladi. Har ikki dostonda qahramonning favqulodda kuchi uning barcha muammolarni mustaqil hal etishini anglatmaydi: hamrohlar bilan munosabatlar, yordam olish va yo‘qotish tajribasi uning badiiy qiyofasini shakllantiradi.

Syujetdagi umumiy motivlar asarlarda turlicha mazmun kasb etadi. Ramaning safarlari va sinovlari burch, sadoqat hamda yaqinlari oldidagi mas’uliyat bilan bog‘liq bo‘lsa, Gilgamishning izlanishlari do‘stlik, o‘lim va inson umrining chegaralarini anglashga yo‘naltiriladi. Sitaning olib qochilishi Ramaning uni izlash va qaytarish harakatlarini yuzaga chiqaradi. Enkiduning o‘limi esa Gilgamishni qaytarib bo‘lmaydigan yo‘qotish bilan yuzlashtirib, uning hayot haqidagi qarashlarini o‘zgartiradi. Demak, ayriliq motivining umumiyligi qahramonni yangi harakatga undashida, farqi esa ushbu harakatning maqsadi va natijasida namoyon bo‘ladi.

Obrazlar tizimidagi tipologik yaqinlik bosh qahramon, hamroh, yordamchi va raqiblarning o‘zaro munosabatlarida kuzatiladi. Biroq ularning o‘xshash syujet vazifalarini bajarishi mazmunan tengligini bildirmaydi. Lakshmana, Hanuman va Enkiduning bosh qahramon taqdiridagi ishtiroki turlicha badiiy vazifalarga ega. Xuddi shuningdek, Ravana va Humbaba bilan kurashning sabablari hamda oqibatlari bir-biridan farqlanadi. Shu bois obrazlarni qiyoslashda ularning voqealardagi o‘rni bilan birga asarning umumiy g‘oyaviy yo‘nalishi ham hisobga olinishi zarur.

Aniqlangan o‘xshashliklar dostonlar o‘rtasidagi bevosita tarixiy ta’sir yoki yagona kelib chiqishni tasdiqlamaydi. Bunday xulosalar alohida tarixiy va matniy dalillarni talab qiladi. Mazkur tezis doirasida ular epik tafakkurga xos umumiy badiiy tamoyillar sifatida talqin etiladi. Qiyosiy-tipologik yondashuvning ahamiyati ham umumiy

belgilarni aniqlash bilan birga, har bir dostonning madaniy mazmuni va qahramonlik idealini saqlagan holda tushuntirishidadir.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Vālmīki. *The Rāmāyaṇa of Vālmīki: The Complete English Translation* / Edited by Robert P. Goldman and Sally J. Sutherland Goldman. — Princeton: Princeton University Press, 2021. www.jstor.org

2. *The Epic of Gilgamesh* / Translated with an introduction by Andrew George. — London: Penguin Books, 2003. www.penguinrandomhouse.com

3. George A. R. *The Babylonian Gilgamesh Epic: Introduction, Critical Edition and Cuneiform Texts*. — 2 vols. — Oxford: Oxford University Press, 2003. soas-repository.worktribe.com

4. Brockington J. L. *Righteous Rāma: The Evolution of an Epic*. — Delhi: Oxford University Press, 1984. opac.braou.ac.in

5. Richman P., ed. *Many Rāmāyaṇas: The Diversity of a Narrative Tradition in South Asia*. — Berkeley: University of California Press, 1991. University of California Press

6. *The Epic of Gilgamesh: A Norton Critical Edition* / Translated and edited by Benjamin R. Foster. — 2nd ed. — New York: W. W. Norton & Company, 2019. wwnorton.co.uk